

Gyorsan szögezzük is le, Sopotnik Zoltán ötödik kötete, a *Moszkvics* nem nosztalgia-kötet. Nem a szocializmus nyelvét használja ábrázolásának eszközeként, így például a Moszkvics úttartásáról szó sem esik benne. Ez a kötet sokkal inkább a párbeszéd-
dek könyve. A régi be-
idegződések, elfeledett-
nek hitt reflexek, régi
író-társak és a ma megé-
lésének, látásmódjának
párbeszéde. Ahogy egy
valamirevaló Moszkvics,
úgy a szerző is úton, moz-
gásban van. Ha beülünk, rengeteg találkozóra visz magával, jókat beszél-
gethetünk a velünk utazókkal, és a találkozási pontokról egész különleges
élményekkel gazdagodva gurulunk tovább.

Balogh Ákos 47

PÁRBESZÉDEK KÖNYVE

Sopotnik Zoltán: *Moszkvics*

A szintén „Telepes” (és szintén tatabányai) Pollágh Péter, a kötet szerkesztője a fülszöveggel úgy tűnik, mintha ellopni készülne a show-t: erős, megragadó felütésével eltörli a térbeliség és az idő határait, ahogy egybeírja magukat kánonnal, irodalomtörténettel, jelent a múlttal. Ez a karakteres me-
részség, csibészes összekacsintás kicsit ironikus gesztus, ám ez a határtalan-
ság egyúttal a végtelen lehetőségek birodalmát is megnyitja, amelyben az
alkotó létrehozhatja és létre is kell hoznia a maga rendjét: megtalálni az őt
érdeklő dolgok helyét, és elhelyezni önmagát is valahol az irodalmi tájban.
Ez az elhelyezkedés teremt olyan kontextust, amelyben olvasó és író egyaránt
identifikálhatja magát, illetve iránynt mutathat a szocialista asszociációkkal
elszaladó, kutató befogadónak. Iróniájában oldódik némileg a feszültség,
amely ködös szorongásban gyökerezve öleli körbe a megidézett teret. És a
fülszöveg: „1. Gondoltam, megölöm magam, hogy beültessenek ebbe a szu-
perszonikus Moszkvicsba. De aztán József Attila lebeszél róla, hiszen ő sem
került be. 2. Hamvas Béla utolsó éveiben összejárt a fiatal Sopotnikkal, aki
megneveltette őt. 3. Nem igaz, hogy Sopotnik szomorú. Sopotnik egy Fonák.
A dyt is túlélte, és nem lett áruló: szemtelenség. Ha meglátom gúnyos pofáz-
mányát, viszketni kezd a tenyerem. 4. Költőnek öreg, filozófusnak fiatal: So-
potnik 1974-es, mint Leonardo DiCaprio. Nem csak a külsejük hasonló, a
karrierjük is.” Felszámolják és teremtik egyszerre a kánont, ami a dolgok ter-
mészetes rendjéből adódik, ám a módszer az a bátorság, ami nem érinthe-
tetlen tabukat, hanem előzményeket, elődöket lát, szövegkorpuszokat,
amelyek sóhajtának a párbeszéd után. Fontos iránymutató a kötet propozí-
ciója, a Szegedy-Maszák Mihálytól vett kötetindító mottó: „A kánonok lényegé-
hez tartozik, hogy már megalkotásuk pillanatában érvényüket veszítik. [...] Olvasni annyit jelent, mint megtagadni olyan kánonokat, amelyeket elődeink

alakítottak ki.” Olvasóként párbeszédbe elegyedni a *Moszkviccsal* felkészültséget, tájékozottságot igényel. A maradéktalan befogadói élményért rezonálni szükséges többek között Orbán Ottó, Csengey Dénes, Nagy László vagy a fiatalon elhunyt vajdasági költő, Sziveri János kánonban betöltött 48 vagy épp be nem töltött szerepére, és az életműükben mozgó utalásmechanizmusok működésére. Sopotnik sajátkánon-alkotó gesztusával, hommage-okkal emeli magához elődeit. A borítón a „Moszkvics” i-jéröl magasba emelt pont a régi autókon magasba szökő antenna emlékéét idézi, ahogy a kötetben megjelenő írók, költők emlékezete is posztmodern gesztusrendszert léptet működésbe, amennyiben posztmodern gesztusnak tekintjük, hogy az első Moszkvics autók is magukba olvasztották többek között a Ford gyártási technológiáját és az Opel Kadettek formavilágát.

A kötetindító mondat háromszor is visszatér, az első három vers felütése a hiányérzet okozta egzisztenciális válság felörlő ismétlődését súlykolja: „Vegyünk fel két tetszőleges pontot / a világban: hogy melyik a kelet-európai, / azt a hiányérzet mondja meg.” Ha figyelembe vesszük, hogy mindez Orbán Ottó 1986-os, *Helyi szokások* című versének indító sorai után („Egy olyan országban írni, ahol a szabók méterrúdja / hol egy méter húsz, hol kilencven centi, / csak jó szemmértékkel és erős jellemmel lehet”) következik, akkor a biztosság, a bizonyosság, kiszámítható stabilitás hiánya mutatkozik az indulás fő motívumaként, avagy valóban kutya nehéz úgy hazudni, hogy az ember nem ösmeri az igazságot. Ezen túl szervező erőként a mindent átszövő *kétely* és *szorongás* működteti még a leszakadni készülő *Szocialista mennyezet* (az első ciklus címe) alatt parkoló Moszkvicsot: „A kétely meg a szorongás persze / nem csak a kocsikat roppantja össze, / roppant az mindent, ami ártatlanul / rezonál rá, ami, aki naivan szenzitív / mert más nem tehet, amikor mindennek, / mindenkinek szocialista árnyéka van.” Ez az árnyék a kötet első fejezetére vetül és átszínez minden mondatot, minden asszociációt, minden megjelenő képet, hogy aztán ez az árnyék alakká álljon össze, aki „egy / improvizatív fura alak, aki, mikor még el sem / kezdődik a mérközés, enyhe lépésekből / kemény mattot ad. Ráadásul nem is / sakk tudós, vagy nem úgy.” (*Moszkvics*) A Kádár-kor megelevenítése közben a szerzői szándékkal egybehangzóan, vagy éppen attól függetlenül a szöveg él. Nagyon is él és rezonál a jelen Magyarországnak tüneteire is. Az árnyék elér a mába: „A híradókban egészen mást / mutatnak...” (*Moszkvics*), „Cenzúra van, ha nem is olyan, mint régen, / meg még régebben, és azelőtt, bármennyire / kicsinek látszik is, de cenzúra van [...] a valamire való polgár nem kérdez, / nem árasztja el a villamost elgondolkodtató / nézésével, szépen lehajtja a fejét, oszt jónapot....” (*A dolgok széle*). Miközben párbeszédbe kezd az irodalmi hagyománnyal, néhol továbbírja, másutt felesel vele, szorongó kételye mögött felsejlik a cenzúra, amelynek léte erősen tematizálja az első

ciklus verseit. Lassan kibomlik a felismerés és a biztosnak látszó gondolatokat az elődöknél feltárt kapcsolódási pontoknál kikezdi ez a kételkedés: ha a cenzúra, akár az öncenzúra, akár az autoritás kierőszakolta kényszerváltoztatások befolyásolták a szövegeket, akkor a ma irodalma kívül lép igazából párbeszédbe? Az idézett szerzővel és annak szövegével, vagy magával a diktatúrával? 49

Sopotnik beszédmódjának jellegzetes eleme a hiány. Ez a hiány dacban, dühben, makacs elutasításban kap nyelvet. Kedvence a *nem*. Bármire nemet tud mondani, záporoznak, kopognak a nemek mindenütt, a *Tejút*, *A dolgok széle*, *Kafkás*, vagy a *Talán gyűrődik* c. versben: „Az az arc, amelyik nem gyűrődik, / nem is arc igazán. Az az ember, aki / nem gyűrődik, nem is ember igazán. [...] Nem sors, nem idő, nem / hosszú durva utca kerítése, nem villanyoszlop / felkoncolt drótostollal, nem satupadnak / támaszkodó halál, csak talán.” Mialatt szövegszinten a szorongás, kétely, elszigeteltség, nyelvi tagadás dominanciája érezhető, a kötet egészének felszabadult, határozott igenlő üzenete van, ami biztosan támaszkodik a jól kimunkált szerkesztettségre. Ezer szálon, szóval, szándékkal, gesztusokkal mond igent és kapcsolódik az irodalmi hagyományba, és tesz hitet a nyitott párbeszéd mellett. A kötet központi verse Csengey Dénes *Vörösmarty költő lázbeteg éneke* című versének soraival bevezetve már olyan intertextuális mozgástereket léptet működésbe, amelyben az ún. „gyökeresség” kérdésköre okán muszáj megvizsgálni viszonyunkat az országgal, hazával, elődökkel, régivel, újjal. A *Porkérget*, erős képeivel a kötet közepén, maga a hagyománytisztelet: „Egy ember fát visz a hátán. Egy egészet. / Törzsestől, gyökereستől, lombkoronástól; úgy hajlik a törzs, akár a háta. [...] A / gyökér vége, ahogy leér a betonra, ahogy leér, csíkot karcol bele, durva / felületre tiszta vonalat. Nagyon régóta / húzhatnak együtt valami közőset, ami / annál jobban élesedik, minél több porkérget / húzna rá a fényes forgalom.” A beszélő sajtóságos módon vezeti olvasóját versről versre, végig a kötetben. Helyenként folytatása egyik vers a másiknak, történeté állnak össze, „párban járnak”, az előző vers címéből egy szó felbukkan a következő első soraiban. Szavakat, képeket kölcsönöznek egymásnak, ahogy a *Porkéget* vers utáni *Kocsmás* viszi tovább a fát cipelő ember motívumát és az „élesedő” látásmódot, hogy az ezek után érkező *Templomfa* nyitányában folytatódjék a fa története.

A győztes tárgyakkal nincs szükségük addig Sopotnik segítségére, amíg vesztesként ki nem potyognak az emlékezetből, hogy aztán egy elfogadott (újrakonstruált) nyelvben velünk maradjon egy kint felejtett kerti szék éppúgy, mint egy Moszkvics. A tagadó, elutasító lázadásból eljutunk az elfogadott nyelvvel addig a párbeszédig, amelyben újra élnek a szavak. Ezen az

úton visz végig ez a régi autó. Talán a kétkedés marad csak meg az utolsó versekre, az önmegmérettetés sikerességének kétsége. A szavak kaput nyitnak időn, papíron át, míg minden szöveg egymásba ér: „érdekes lenne jobban látni, hogy a két szöveg / hogyan simul, jár át egymásba, de nincs
50 merszem / közelebb menni, fölé hajolni még annyi sem, / hogyan magyarázom el neki, érzem, mit ír, és / miért így, csak közelebb kéne lennem a pillanathoz, / mikor a nagyon távoli és úgy jelenlévő felel, vitatkozik a most árnyaival, árnyékaival, és ott / állhatok középen, semmi fény, ki-világítás.” (*Morbid ujjai*) József Attila talán mégiscsak beszáll ebbe a Moszkvicsba, hisz ajtót nyit neki a nyelv. A fülszöveg úgyis beültette, azon túl pedig a gondolat, hogy „Enyém a múlt, és övék a jelen. / Verset írunk. Ők fogják ceruzámat, / s én érzem őket és emlékezem” – bekapcsolja a biztonsági övet előtte. (*Kalligram, Bp. 2016*)

